

## SIMULTAANSE KAKSKEELSUSEGA 3- JA 4-AASTASTE LASTE GRAMMATILISED OSKUSED EESTI KEELES

Merit Hallap, Marika Padrik

**Ülevaade.** Artikkel otsib vastust küsimusele, kas ja mille poolest sarnaneb simultaanselt eesti ja vene keelt omandavate 3- ja 4-aastaste laste (N = 82) lauseloome ja sõnavormide kasutusoskus eesti keeles sama vanade eesti ükskeelsete eakohase arenguga (N = 499) ja kõnehilistusega laste (N = 86) oskustega. Grammatiliste oskuste hindamiseks kasutati 3–4-aastaste laste kõne testi. Tulemustest selgus, et kakskeelsete laste oskused jäävad ükskeelsete eakohase arenguga laste oskustest maha, sarnanedes kõnehilistusega laste sooritustele. Suuremaid erinevusi rühmade vahel täheldati sõnavormide kasutuses. Selgus, et kakskeelsete laste sooritusi, eriti käändevormide kasutust, mõjutab, kas ema või isa räägivad lapsega eesti keeles.

**Võtmesõnad:** kakskeelsus, lapse keele omandamine, morfosüntaks, eesti keel

### 1. Sissejuhatus

Grammatilised oskused on lapse keelelise arengu oluline näitaja. Just selles valdkonnas ilmnevad väiksema keelelise võimekusega ning piiratud keelelist sisendit saavatel lastel raskused. Lapseeas enam kui ühte keelt omandavaid lapsi on palju ning nende arv seoses geopoliitiliste muutustega suureneb. Kakskeelsete laste grammatiliste oskuste kujunemist on uuritud erinevate keelepaaride – domineerivalt inglise-hispaania, inglise-prantsuse – näitel. Uurimusi, kus üks omandatavatest keeltest on eesti keel, on vähe ning need on üksikjuhtumite põhjal, käsitledes varast arengut (vt Hassinen 2002, Vihman 1982, Vihman, Vija 2006).

Kõikidel lastel aga ei kujune ka ükskeelses keskkonnas grammatilised oskused oodatud viisil. Tegemist on nn kõnehilistusega (ingl *late talkers*) ehk kõnearengu peetusega (edaspidi KAP)<sup>1</sup> lastega. Nende osakaalu kohta on erinevad andmed: Rescorla ja Turner (2015) märgivad, et kaheaastaste laste hulgas on 10–15%

<sup>1</sup> Artiklis kasutatakse paralleelselt terminit *kõnehilistus* ja lühendit KAP. Viimane on kasutusel logopeediaalases eestikeelses erialakirjanduses.

kõnearengu mahajäämusega. Soomlaste sõeluuringu tulemuste kohaselt on kahe aasta vanuses KAP lapsi 9,6% ning kolmeaastaste hulgas 8,8% (Korpilahti jt 2016). Eesti kohta statistilised andmed puuduvad, kuid pole alust arvata, et kõnearengu probleeme esineb oluliselt vähem või rohkem kui mujal.

Et kakskeelsete laste keeleline areng on variatiivne ning ükskeelsetega võrreldes sageli aeglasem (eriti vähem sisendit saavas keeles) (Hoff jt 2014, Thordardottir 2014), võidakse neid ekslikult pidada kõnehilistusega lasteks (toimub nn üleidentifitseerimine) (Paradis 2010). Esineda võib ka vastupidine olukord: kakskeelsete laste keeleliste oskuste arengu eripära tõttu ei märgata õigeaegselt kõnearengu mahajäämist. Mõlemal juhul – nii üle- kui ka alaidentifitseerimisel – on oht, et lapsele luuakse sobimatu arengukeskkond, st laps saab mittevajalikku abi või just ei saa vajalikku abi.

Seega on vaja teada nii eakohase arenguga kakskeelsete kui ka ükskeelsete kõnehilistusega laste oskuste kujunemist, et jõuda kõnearenguprobleemide õigeaegse märkamiseni kakskeelsetel lastel. Siinse uurimuse eesmärk on selgitada, milline on simultaanselt eesti ja vene keelt omandavate (edaspidi SIM) 3- ja 4-aastaste laste lauseloome ja sõnavormide kasutamise oskus eesti keeles. Alameesmärkideks on selgitada: 1) millised on 3- ja 4-aastaste SIM laste grammatilised oskused, võrreldes ükskeelsete eakohase arenguga eakaaslastega (EK) ja sama vanade ükskeelsete kõnehilistusega lastega (KAP); 2) kas ja milline mõju on SIM laste grammatilistele oskustele ema poolt räägitaval keelel (eesti vs. vene)?

## 1.1. Simultaanne kakskeelsus

Kui laps omandab sünnist saati kahte keelt, ei ole õige rääkida esimesest ja teisest keelest. Seda protsessi nimetavad teadlased kakskeelseks esimese keele (emakeele) omandamiseks (ingl *bilingual first language acquisition*; vt De Houwer 2006). Siiani pole selget vastust küsimusele, kas need lapsed omandavad keeli ükskeelsetega sarnaselt või mitte ja mis nende keelelist arengut mõjutab (Hoff jt 2014). Üldine seisukoht on, et kakskeelsete laste keeleline areng mõlemas keeles sarnaneb ükskeelsete arenguga: kakskeelne läbib samad etapid ning teeb sarnaseid vigu (De Houwer 2006, Gathercole 2007, Unsworth 2013, Thordardottir 2014). Kakskeelsed vajavad tavaliselt siiski rohkem aega mingi oskuseni jõudmiseks. See viitab sisendi olulisele rollile, mille tõi välja ka Argus (2008: 18) ükskeelsete laste keele omandamisel. Väiksemast sisendi hulgast võtab grammatiliste muustrite avastamine enam aega. Et kakskeelsetele suunatud sisend jaguneb kahe keele vahel ning seda tavaliselt mitte võrdselt, on kahes keeles oodata erinevat taset. Nicoladis jt (2007) leidsid, et 4-aastased prantsuse-inglise kakskeelsed jäid ükskeelsetest maha minevikuvormide omandamisel mõlemas keeles. Paradisi (2010), Hoffi jt (2014) ning Gathercole'i (2007) uuringutes saavutasid kakskeelsed ükskeelsetest nõrgemad tulemused, sh Gathercole'i (2007) võrdluses olid rühmadevahelised erinevused suuremad nooremas vanuses. Thordardottiri (2014) uuringus mõjutas sisendi hulk nii 3- kui ka 5-aastaste laste morfeemide kasutuse produktiivsust ja õigsust ning lausete kordamise täpsust prantsuse ja inglise keeles; ei mõjutanud aga lausungi keskmist pikkust kummaski keeles. Vajalik sisendi hulk sõltub omandatava grammatilise struktuuri keerukusest: lihtsamate struktuuride osas peaksid

erinevused üks- ja kakskeelsete vahel olema väiksemad (Ågren jt 2014). Hoff jt (2014) rõhutasid ka sisendi kvaliteedi olulisust, st kui palju ning kui arenenud keelekasutusega inimesi ühes või teises keeles lapsega suhtleb. Paradis (2010) peab oluliseks ka keelte struktuuride sarnasust, mis teatud arenguetapil võib soodustada grammatiliste oskuste kujunemist.

Eesti keele grammatiliste oskuste kohta kakskeelsetel lastel saab infot üksikute uurimustest (vt inglise-eesti kakskeelsuse kohta Vihman 1982, Vihman, Vija 2006; soome-eesti kakskeelsuse kohta Hassinen 2002). Esimene oluline tähis on sõnade ühendamine 2–3-sõnalisteks ütlusteks. Eesti-inglise kakskeelse ja eesti ükskeelse lapse näitajad ei erine oluliselt: kahel kakskeelsel tüdrukul ilmusid sõnade kombinatsioonid kõnesse vanuses 1;3 ja 1;6, kakskeelsel poisil 1;8 (Vihman 1982), ükskeelsel poisil 1;7 (vt Argus 2004, Vihman, Vija 2006). Varast süntaktilist arengut saab hinnata ka lausungi keskmise pikkuse järgi sõnades, mis kakskeelsel polnud grammatika kujunemise alguses ükskeelsega võrreldes sugugi lühem: vanuses 1;9–1;11 olid kakskeelsetel tüdrukutel pikemad lausungid kui ükskeelsel poisil. Vihmani ja Vija (2006) uurimusest ilmnas, et ükskeelne 2;1 poiss kasutas siiski pikemaid lausungeid (2,91) kui kakskeelne (2,14).

Et süntaktilised ja morfoloogilised oskused on seotud, võib eeldada, et ka viimaste osas pole eesti keeles kaks- ja ükskeelsete vahel märkimisväärset erinevust. Kui võrrelda ükskeelse lapse (vt Argus 2004) sõnavormide omandamist kakskeelsete arenguga (vt Vihman 1982, Hassinen 2002), siis nähtub sarnane tendents: esimesi nimisõnavorme hakkasid nii eesti ükskeelne laps kui ka kakskeelset kasutama vahemikus 1;5–1;7 ning nende seas on kõikidel lastel lühike illatiiv, partitiiv, genitiiv, komitatiiv ja allatiiv, soome-eesti kakskeelsetel (vt Hassinen 2002) ka mitmuse nominatiiv (selle kasutust võis kiirendada vastava vormi sarnasus soome ja eesti keeles). Samas nähtub Vihmani (1982) uuringust, et kakskeelse poisi areng erines teiste eesti-inglise kakskeelsete (tüdrukute) arengust: enne aktiivset muutevormide kasutust eelistas ta erinevaid postpositiivseid. Vihman (1982) selgitab sellist arengut sisendi (rohkem ingliskeelset keskkonda) ja/või eripärase keeleomandamise strateegiaga. Verbivormide kasutuse kujunemine on uuritud lastel samuti küllaltki sarnane. Vihmani ja Vija (2006) uurimusest selgub, et nii üks- kui ka kakskeelne poiss alustasid markeerimata tegusõnade tüvedega (imperatiiv) ning esimeste grammatiliste tunnustena ilmusid kõnesse *da*-infinitiiv ja imperfekti ainsuse 3. pööre. Suurim erinevus tegusõnavormide arengus ilmnas selles, et kakskeelne poiss eelistas mõlema vormi ebaregulaarseid, ükskeelne poiss regulaarseid vorme. Kahe erineva kakskeelsuse vormiga lapsi võrreldes võib kahel eesti-soome kakskeelsel lapsel täheldada pisut varasemat verbivormide kasutust kui eesti-inglise kakskeelsel poisil.

Hassineni (2002) uurimusest selgus, et suure osa fleksioonivormidest omandasid eesti-soome kakskeelsed vanuses 2;1–2;6. Autor järeldab, et laste keeleline areng polnud aeglasem kui soome või eesti ükskeelsetel. Ilmnas ka, et vormimoodustuse algetapil oli laste kõnes rohkem eesti keele vorme, mis võib olla seotud sisendiga: laste ema oli eestlane. Väikestel lastel võib eeldada, et emapoolne sisend on suurem kui isapoolne. Hoff jt (2014) on välja toonud keeleliste oskuste kujunemiseks soodsa sisendi orienteeruva hulga: kõige edukamad olid grammatikaülesannetes lapsed, kes said uuritud keeles sisendit ca 70% ajast.

## 1.2. Kõnearengu hilistus

Terminid *hiliskõnelejad* soovivad Bello jt (2018) ning Rescorla (2011) kasutada 2–4-aastaste laste kohta, kelle kõne areneb eakohasega võrreldes aeglasemalt, kuid kel puuduvad teised arenguprobleemid. Mõnel hiliskõnelejal on vaid ekspressiivse kõne mahajäämus, teistel ka retseptiivse (viimasel juhul on arengupotentsiaal kehvem) (Rescorla 2011). Kui kõnearengu mahajäämus säilib ka vanematel kui 4–5-aastastel lastel, on tegemist juba spetsiifilise kõnearengu puudega (vt Padrik 2016). Oletatakse, et KAP lastel on nõrgem keeleomandamise võime kui tavaarenguga lastel, mis tuleneb ühest või mitmest verbaalse info töötusega seotud nõrkusest (Rescorla, Turner 2015, Rice jt 2008).

Hiliskõnelejaid märgatakse tavaliselt 18–30 kuu vahel, kui vanemad või õpetajad hakkavad muret tundma lapse vähese kõne pärast. Nõrgemad keelelised võimed ilmnevad lapse arengu käigus keele eri valdkondades: kui 2-aastasel võib täheldada mahajäämust sõnavara ja fonoloogia arengus, siis 3–4-aastasel morfoloogilistes oskustes ning 4–5-aastasel komplekses süntaksis (Rescorla, Turner 2015). Uurijad on märganud hiliskõnelejate keelelises arengus eelkõige grammatiliste oskuste omandamise raskusi (Rice jt 2008). Bello jt (2018) uuringus ei kasutanud veel 34 kuu vanuses 2–3-sõnalisi ütlusi 26% KAP lastest. Ehkki mõned suhtlesid juba lauselise kõnega, ei saanud ükski KAP lastest morfosüntaktilistes oskustes kronoloogilisele eale vastavat tulemust. Rescorla ja Roberts (2002) uurisid 3- ja 4-aastaste KAP laste grammatilisi oskusi võrdluses EK laste oskustega. Mõlemas vanuses olid KAP laste sooritused nii süntaksi kui ka morfoloogia (eriti verbimorfoloogia) osas oluliselt madalamad: 4-aastaste KAP laste sooritus sarnanes 3-aastaste EK laste sooritusega. Nimetatud kahes rühmas oli lausungi keskmine pikkus sarnane, mille põhjal võib oletada KAP laste kõne hilisemat kujunemist, mitte teistsugust morfoloogiliste oskuste arengut. Padriku jt (2016) uuringust ilmnes, et 3–4-aastaste KAP laste lauseloome ja sõnavormide kasutus olid EK laste oskustest oluliselt madalamad. Kui EK lapsed kasutasid edukalt eri tüüpi lauseid, siis KAP lastel oli alles kujunemas baaslause<sup>2</sup>. Selgus, et erinevus EK lastest avaldus eriti lausete järelekordamisel. Everitt jt (2013) on märkinud lausete kordamise raskusi kui kõnearengu mahajäämuse markerit. KAP laste sõnavormide kasutus järgis Padriku jt (2016) uuringus EK laste oma, kuid edukus oli oluliselt väiksem – eriti käändevormide kasutuses. Oluline on rõhutada, et morfeemide omandamise järjekord on uuringute järgi KAP ja EK rühmas sarnane (Rescorla, Turner 2015, Padrik jt 2016)

Uuringute tulemuste põhjal võib järeldada, et KAP lastel on pikem grammatika omandamise periood. Mahajäämus on ajutine ning vahe KAP ja EK laste vahel väheneb järk-järgult, kadudes 4–5 aasta vanuseks (Rescorla, Turner 2015, Everitt jt 2013). Et uuringutes pole infot sekkumise kohta, pole tegelikult teada, mil määral on kõne paranemine seotud spontaanse arenguga ja mil määral õpetamisega (Rescorla 2011).

## 2. Katse ja valim

Grammatilisi oskusi hinnati 3–4-aastaste laste kõne testiga<sup>3</sup> (Hallap jt 2019). Lause-loomeoskuste uurimiseks kasutati lause suunatud esilekutsumist (ingl *structured elicitation method*) ja esilekutsutud järelekordamist (*elicited imitation method*), sõnavormide kasutuse hindamiseks vormikasutuse esilekutsumist. Nimetatud meetodid võimaldavad uurida laste grammatilisi oskusi eesmärgipäraselt ja aega kokku hoides. Everitti jt (2013) järgi on lausete järelekordamine kõnearengu mahajäämuse hea näitaja kolme ja nelja aasta vanuses, mis näitab ka kergeid keelelise info töötamise probleeme, mida teised võtted ei pruugi näidata.

### 2.1. Lauseloomeoskuse uurimine

Esimeses ülesandes uuriti lapse oskust moodustada lauseid<sup>4</sup> uurija tegevuse põhjal. Uurija tegutses mänguasjadega (konn, kaks näpunukku ehk jänest, auto, lennuk, klotsid, pliiaats, karp) ja palus lapsel nähtut kommenteerida. Lapsele esitati kaks näidet: *Vaata!* (uurija tegutseb konnaga); *Konn hüppab. Räägi sina ka konna kohta!* (laps: *Konn hüppab*). Ülesanne koosnes kaheksast tegevusolukorrast ja uuritavalt eeldati vastavalt kaheksa lihtlause moodustamist. Kuus neist sisaldasid verbile lisaks ainult kohustuslikke laiendeid (alust, sihitist, määrust või nii sihitist kui ka määrust, sh määrustest eeldati koha-, vahendi- või valdajamääruse kasutamist, edaspidi baaslauset). Kaks lauset sisaldasid peale obligatoorsete ka ühte fakultatiivset laiendit (vt joonis 2).

Teises ülesandes pidid lapsed järele kordama kaheksat erinevat lauset (vt joonis 4): kolme baaslauset, ühte fakultatiivse laiendiga lihtlauset, sihitis- ja ajapõimlauset, ühendava sidendiga rind- ja koondlauset. Stiimulaused esitati lapsele näpunuku suu läbi. Ülesandele eelnes kaks näidet, nt *Kuula, mida Juss ütleb! Minul on saba. Ütle sina ka!* Kui laps ei korranud, esitati näide ja suunav korraldus uuesti.

### 2.2. Morfoloogiliste oskuste uurimine

Lapsel tuli piltidele toetudes vastata uurija küsimusele eeldatud sõnavormiga ja/või lõpetada lause. Verbivormide kasutuse esilekutsumiseks pidi laps (üksi või koos uurijaga) ettenäidatud tegevust jälgendama ja seda kommenteerima. Vahenditena kasutati kaheksat A5 suuruses värvilist pilti, mis kujutasid jäneste Juta ja Jussi tegevusi. Piltidele toetudes vestles uurija lapsega. Näiteks oli uuringu käik esimese pildi alusel järgmine:

Uurija: *Vaatame nüüd pilte. Jänked ärkasid hommikul üles ja läksid vannituppa.* Pildil: vannituba, Juss kuivatab kraanikausi juures käsi. Uurija: *Mida Juss teeb?* (Kuivatab käsi.) *Millega Juss käsi kuivatab?* (Rätikuga.) Uurija võtab pildi lapse eest ära ja nihutab tema ette mängukonna. *Ütle konnale ka, mida Juss tegi.* Abistamiseks alustab uurija lauset: *Juss ...* (Kuivatas käsi.) Uurija imiteerib käte kuivatamist. *Vaata, mina ka kuivatan nüüd mängult käsi. Nüüd lõpetasin! Ütle konnale ka, mida ma tegin!* (Kuivatasid käsi.)

<sup>3</sup> Test töötati välja 2014–2016 projekti “Vahendite loomine ja kohandamine eelkooliealiste laste arengu hindamiseks” raames.

<sup>4</sup> Artiklis kasutatakse uurimuse eesmärgist tulenevalt terminit *lause* ka suulises kõnes esineva lause ehk lausungi tähistamiseks.

Vormikasutuse ülesandes pidi laps kasutama ainsuse partitiivi, elatiivi (objekti, millele on tegevus suunatud, funktsioonis), allatiivi ja ablatiivi (vastavalt adressaadi ja lähteallika funktsioonis), abessiivi ja komitatiivi; mitmuse vormidest nominatiivi ja partitiivi (hulgasõna laiendi funktsioonis). Verbivormidest uuriti kõiki preesensi ja imperfekti aktiivivorme nii ainsuses kui ka mitmuses (v.a mitmuse 2. pööre) ning *da*-infinitiivi kasutamise oskust. Igat vormi pidi laps kasutama 2–3 sõnas. Uuriti 13 nimi-, 2 omadus- ja 8 tegusõna vormikasutust. Sõnad valiti järgnevatest põhimõtetest lähtuvalt: 1) tuttavus lapsele, 2) häälduse keerukus: silbistruktuur, 3) sõnatiive astmevahelduslikkus, 4) kujutatavus pildil. Ülesandes kasutati suurema ja väiksema kasutussagedusega nii lühemaid (1–2-silbilisi) kui ka pikemaid (3–4-silbilisi) laadivahelduseta sõnu.

Andmed koguti 2015. aasta veebruarist 2016. aasta veebruarini. Uuring viidi läbi iga lapsega individuaalselt eraldi ruumis, kus viibisid ainult uuritav ja uurija. Ülesanded esitati kõigile lastele samas järjekorras. Ühe lapse kohta kulus keskmiselt 30 minutit. Ülesannete sooritusel salvestati diktofoniga, transkribeeriti ning kanti protokollile. Lastest vastused kodeeriti kodeerimisjuhendi järgi (vt tulemuste osa). Kaks hindajat (erikoolituse läbinud magistriüliõpilane ja üks artikli autoritest) hindasid veerandit kõigist protokollidest. Kui hinnangutes oli erinevus, saavutati kokkulepe. Hindajatevaheline reliaablus oli 89%.

Valimi moodustanud lapsed jagunesid kuude rühma (vt tabel 1): 3-aastased simultaanse kakskeelsusega lapsed (SIM3), 4-aastased simultaanse kakskeelsusega lapsed (SIM4), 3-aastased eakohase arenguga ükskeelsed lapsed (EK3), 4-aastased eakohase arenguga ükskeelsed lapsed (EK4), 3-aastased kõnehilistusega ehk kõnearengu peetusega ükskeelsed lapsed (KAP3), 4-aastased kõnearengu peetusega ükskeelsed lapsed (KAP4). Arvestades kõne kiiret arengut 3. eluaastal, oli noorema vanuserühma vahemik piiritletud kitsamalt kui vanematel lastel, et saavutada rühma suurem homogeensus. Kakskeelsete laste valikul arvestati, et lapsed olid sünnist saati kodus kokku puutunud kahe keelega, sh üks vanem rääkis lapsega peamiselt eesti ja teine vene keeles. Valimisse valiti kakskeelsed lapsed, kelle lapsevanemad ja lasteaiaõpetaja polnud täheldanud arengulist mahajäämust. Soo alusel jagunesid EK laste rühmad peaaegu võrdselt. KAP laste rühmas moodustasid enamuse poisid, mis vastab soolisele jaotusele keelepüüetega laste seas. SIM3 rühmas olid kerges ülekaalus poisid, SIM4 rühmas tüdrukud. Lastest kõnearengu hindamisel toetuti logopeedide ja lasteaiaõpetajate eksperdihinnangutele. EK ja SIM lapsed ei vajanud logopeedilist abi. KAP lastel oli logopeed fikseerinud kõnearengu mahajäämuse, mis ei tulenenud ühestki esmasest puudest (nt kuulmis-, liikumis- või intellektipüue, autismspektrihäire) ning mis avaldus ainult ekspres-siivses kõnes. Uuringu hetkel kasutasid lapsed peamise suhtlemisviisina kõnet, st tegemist ei olnud alakõne esimesel astmel (vt Padrik 2016) olevate kõnetute lastega. Kõik valimisse kuulunud lapsed käisid eestikeelses lasteaias. Lasteaedade valikul arvestati nende piirkondlikku paiknemist ja asukohta (maa- ja linnalasteaiad): andmeid koguti Harju-, Tartu-, Lääne-, Võru-, Jõgeva- ja Pärnumaalt ning Ida- ja Lääne-Virumaalt. SIM lastest olid enamik pärit Tallinnast, Rakverest, Jõhvist ning Tapalt.

**Tabel 1.** Katses osalenud lasterühmad

Lasterühm	SIM3	SIM4	EK3	EK4	KAP3	KAP4
Laste arv	26	56	231	268	30	56
Vanusevahemik kuudes	35–41	42–53	35–41	42–53	35–41	42–53
Keskmine vanus kuudes	38	48	38	48	38	48
Sooline jaotuvus	N = 11 (42%) M = 15 (58%)	N = 33 (59%) M = 23 (41%)	N = 118 (51%) M = 113 (49%)	N = 142 (53%) M = 126 (47%)	N = 11 (37%) M = 19 (63%)	N = 14 (25%) M = 42 (75%)
Ema poolt SIM lastega räägitav keel	eesti 14 (54%) vene 12 (46%)	eesti 19 (34%) vene 37 (66%)				

### 3. Tulemused

#### 3.1. Andmeanalüüs

Esmalt kodeeriti vastused õigeteks, osaliselt õigeteks ja valedeks (kodeerimisjuhised ülesannete kaupa on allpool). Seejärel võrreldi rühmi õigete vastuste keskmiste põhjal. Osalesannete analüüsis kasutati keskmiste asemel õigete ja osaliselt õigete vastuste protsente vastuste koguarvust, sest osalesannete vastuste arv erines. Vanuse ja rühma mõju selgitamiseks kasutati kahefaktorilist dispersioonanalüüsi. Rühmade mitmeseks võrdluseks kasutati Bonferroni paariviisilist post-hoc testi. Andmeid töödeldi programmiga SAS.

#### 3.2. Lauseloome tegevuse alusel

Õigeks loeti vastused, kus laps oli kõiki olulisi tegevuse komponente väljendanud ühe lausega, sh oli lubatud suulisele kõnele omane sõnajärg (*Lennukiga lendavad jänkud*). Osaliselt õigeks (olukorda sobivaks) loeti laused, milles oli ära jäetud laiend (nt *Konn sõidab pro Konn sõidab autoga*), ühe lauseliikme asemel oli kasutatud asesõna (nt *Tema sõidab autoga*) või üks laienditest oli nimetatud eraldi (suulises kõnes eristus pausiga) ja teine laiend oli ühendatud verbiga (nt *Konn. Sõidab autoga*), st laps andis tähenduse edasi mitme lausega. Mitte-eeldatud vastustes nimetas laps tajutavaid objekte, kirjeldas olukorda ebaadekvaatselt (nt *Konn oli siin. Jänku oli siin pro Konn andis pliitsi jänkule*) või oli vastus väga situatiivne, st laps kasutas mitme lauseliikme asemel asesõnu, jättis ära obligatoorse lauseliikme (*Teevad asju pro Jänkud ehitavad torni*). Siia rühma liigitati ka lõpumorfeemi või tagasõna kasutuse vigu sisaldavad laused (nt *Hüppas klotsi jänku pro Jänku hüppas klotsi peale*) ja vastusest keeldumine.

Dispersioonanalüüs näitas, et oluline mõju õigete vastuste keskmisele arvule on nii lapse vanusel ( $F(1; 661) = 60,32; p < 0,01$ ) kui ka rühmal ( $F(2; 661) = 17,31; p < 0,01$ ). Samuti avaldus rühma ja vanuse koosmõju ( $F(2; 661) = 7,57; p < 0,01$ ),

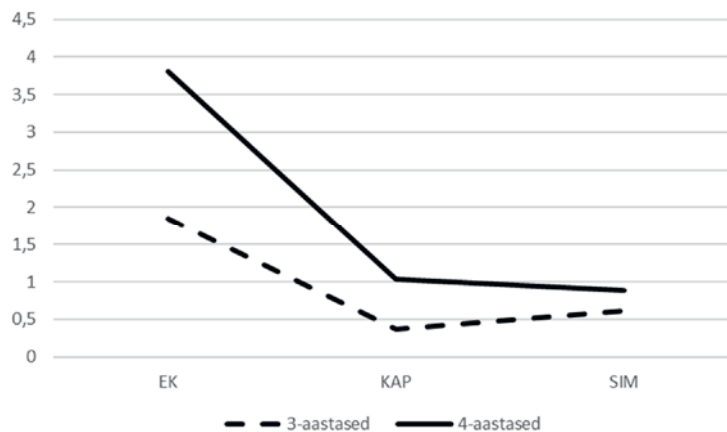


st samas vanuses laste keskmine sooritus sõltus rühmast. Bonferroni post-hoc testis ( $t = 2,95$ ;  $p < 0,05$ ) eristus teistest selgelt EK4 (vt joonis 1, tabel 2). EK3 lapsed said oluliselt parema tulemuse kui SIM3 ja KAP3 lapsed. EK3 olid edukamad ka KAP4 ja SIM4 lastega võrreldes, kuid statistiliselt see kinnitust ei leidnud. Oluliselt ei eristunud KAP3 ja KAP4, samuti SIM3 ja SIM4 laste sooritused. Seega saab väita, et SIM4 lapsed saavutasid sarnaseid tulemusi nooremate EK lastega ja samaealiste KAP lastega. SIM3 laste sooritused aga sarnanevad samaealiste KAP laste sooritustega.

**Tabel 2.** Lasterühmade sooritused lauseloomeülesannetes

Rühm	N	Lauseloome tegevuse alusel				Lausete järelkordamine			
		M	SD	min	max	M	SD	min	max
EK3	231	1,85	1,83	0	8	4,58	2,63	0	8
EK4	268	3,81	2,55	0	8	6,34	2,12	0	8
KAP3	30	0,37	0,56	0	2	0,97	1,81	0	7
KAP4	56	1,04	1,36	0	5	1,95	2,27	0	8
SIM3	26	0,62	1,06	0	3	2,04	2,42	0	8
SIM4	56	0,89	1,59	0	7	4,18	2,69	0	8

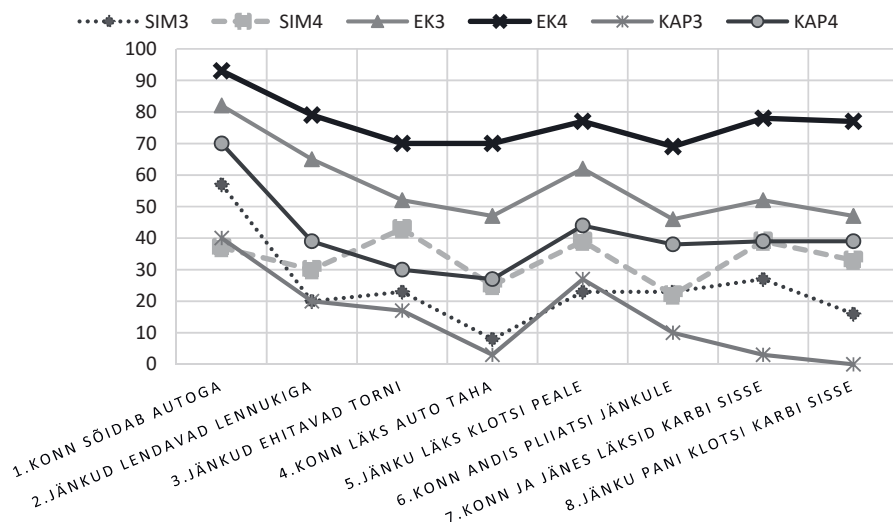
Märkus. Siin ja edaspidi: N – laste arv; M – õigete vastuste aritmeetiline keskmine; SD – standardhälve; min – minimaalne õigete vastuste arv rühmas; max – maksimaalne õigete vastuste arv rühmas. Maksimaalne õigete vastuste arv mõlemas ülesandes 8.



**Joonis 1.** Lasterühmade õigete vastuste keskmised arvud lauseloomes tegevuse alusel

Järgmisena analüüsiti laste sooritusi osaülesannete kaupa, võrreldes lasterühmi õigete ja osaliselt õigete vastuste osakaalude järgi (vt joonis 2). Kergemateks osutusid 1., 2. ja 5. osaülesanne: tegemist oli baaslausetega, mis sisaldasid vaid ühte laiendit (vahendi- või kohamäärust). Raskemateks osutusid rühmadele (v.a EK4) laused, milles väljendati ruumisuhet sõnaga *taha* (4. lause), oli kaks laiendit või korduvad lauseliikmed (6., 7., 8. lause). Õigeid ja osaliselt õigeid lauseid moodustasid EK4 lapsed 69–93% juhtudest; EK3 47–82%, KAP4 27–70%, SIM4 22–43%, SIM3 8–57%, KAP3 0–40%.





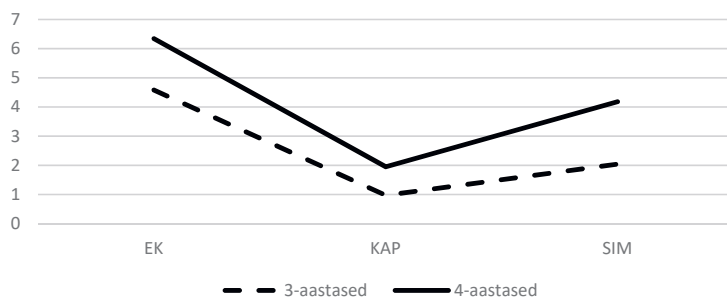
**Joonis 2.** Lasterühmade sooritused osaülesannete kaupa lauseloomes tegevuse alusel (õigete ja osaliselt õigete vastuste %)

Analüüsidest ema rahvuse/keele mõju SIM laste sooritusele, ei näidanud Bonferroni testi ( $t = 2,64$ ;  $p > 0,05$ ) erinevust eesti ja vene rahvusest emade laste sooritustes. Vene rahvusest emade laste keskmine sooritus oli küll madalam kui eesti rahvusest emade lastel (vastavalt  $M = 0,61$ ;  $M = 1,09$ ), kuid rühmade vaheline erinevus ei olnud statistiliselt oluline.

### 3.3. Lausete järelkordamine

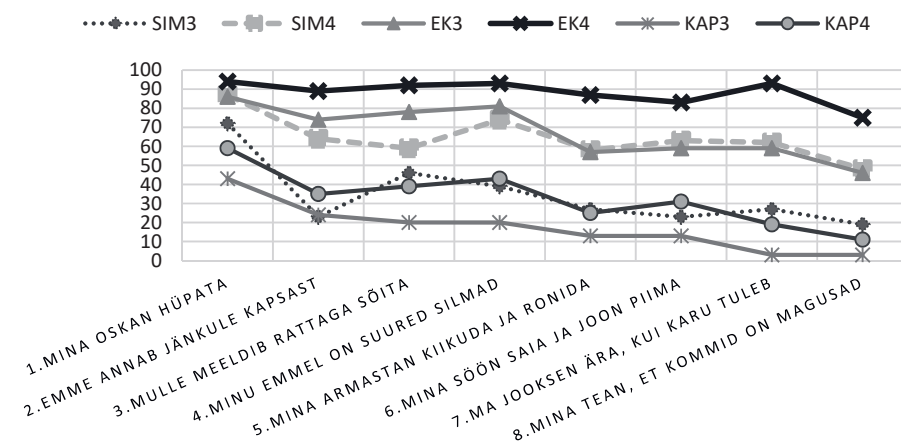
Teises lauseloomes ülesandes jaotati vastused samuti õigeteks ja osaliselt õigeteks (laps jättis sõnu ära või asendas neid teistega, kuid ta kasutas siiski grammatiliselt õiget eeldatud lausemalli (nt *Mina söön saia ja joon pro Mina söön saia ja joon piima*; *Jussil on saba pro Minul on saba*). Valeks loeti lihtsustamine (ühe või mitme lihtsama lausemalli kasutamine eeldatu asemel), elliptilisus (laiendite ärajätmine, nt *Emme annab pro Emme annab jänkule kapsast*), agrammatilised laused (nt *Oska hüpata pro Mina oskan hüpata*) või sisult valed laused (nt *Mina hüppan konnaga pro Mina söön saia ja joon piima*).

Oluline mõju sooritusele oli nii rühmal ( $F(2; 661) = 114,56$ ;  $p < 0,01$ ) kui ka vanusel ( $F(1; 661) = 36,77$ ;  $p < 0,01$ ), kuid rühma ja vanuse koostõju ei avaldunud ( $F(2; 661) = 1,26$ ;  $p = 0,28$ ). Bonferroni post-hoc testi järgi olid SIM4 laste sooritused sarnased EK3 laste sooritusega, SIM3 sooritused sarnasid KAP4 ja KAP3 laste tulemustega. Eeldatult osutusid kõigist teistest oluliselt edukamaks EK4 lapsed (vt joonis 3, tabel 2).



**Joonis 3.** Lasterühmade õigete vastuste keskmised arvud lausete järelkordamisel

Lausete järelkordamine osutus lastele iseseisva lauseloomega võrreldes lihtsamaks. Jooniselt 4 on näha, et järelkordamise muster lausete kaupa on lasterühmadel sarnane. Võrreldes baas- ja lihtlausega on raskemad koondlause ja liitlaused, eriti põimlaused. Kuigi KAP3 laste sooritused ei osutunud SIM3 laste omadest statistiliselt oluliselt erinevaks, avaldub siiski tendents, et SIM lapsed tulevad paremini toime nii lihtsamate (1., 3., 4. lause) kui ka keerukamate, sh põimlausete kordamisega. SIM3 õigete vastuste osakaal jääb vahemikku 19–72%, KAP3 3–43%. KAP3 lapsed ei tulnud liitlausete järelkordamisega toime, samas SIM3 laste korratud liitlausetest on kolmandik kuni viiendik grammatiliselt õiged.



**Joonis 4.** Lasterühmade sooritused järelkordamise osaülesannetes (õigete ja osaliselt õigete vastuste %)

Emarahvus/keel ei avaldanud olulist mõju ka lausete järelkordamisele. Kuigi eesti rahvusest emade laste keskmine sooritus oli kõrgem kui vene emade lastel (SIMeesti  $M = 4,06$ ; SIMvene  $M = 3,12$ ), ei ole erinevus statistiliselt oluline.

### 3.4. Käänevormide kasutamine

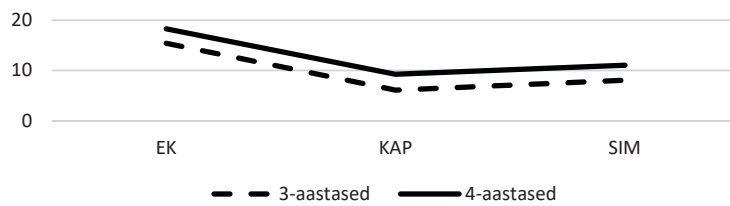
Morfoloogia uurimisel jaotati vastused järgmiselt: õige vorm eeldatud sõnast; osaliselt õige vastus, st õige vorm mitte-eeldatud, kuid konteksti sobivast sõnast (nt ase- või uudissõnast), tüve- või lõpuvariandiveaga või sõna kuju muutva hääldusveaga

vormid (nt *korjastad* pro *korjad*). Valeks loeti lõpumorfeemi ärajätt, asendamine (nt ainsuse vorm mitmuse asemel), lisamine. Oluline mõju sooritusele oli nii rühmal ( $F(2; 661) = 202,04; p < 0,01$ ) kui ka vanusel ( $F(1; 661) = 35,65; p < 0,01$ ), kuid rühma ja vanuse koosmõju ei avaldunud ( $F(2; 661) = 0,04; p = 0,96$ ), st kõigis rühmades said vanemad lapsed paremaid tulemusi. Bonferroni post-hoc testi järgi sarnanesid SIM4 laste sooritused KAP4 omadega, SIM3 sooritused KAP3 ja KAP4 laste sooritustega. EK3 ja EK4 lapsed kasutasid käändevorme teistest oluliselt edukamalt (vt joonis 5, tabel 3).

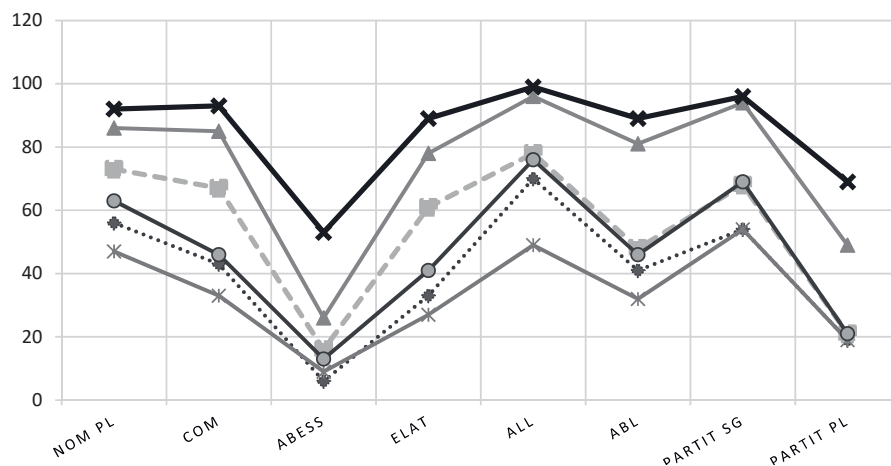
**Tabel 3.** Lasterühmade sooritused morfoloogiliste vormide kasutamisel

Rühm	N	Käändevormide kasutamine				Tegusõnavormide kasutamine			
		M	SD	min	max	M	SD	min	max
EK3	231	15,39	4,22	0	23	15,17	5,06	2	22
EK4	268	18,26	3,60	5	23	18,08	3,58	4	22
KAP3	30	6,07	5,75	0	18	6,03	5,51	0	19
KAP4	56	9,23	5,72	0	20	9,79	6,49	0	21
SIM3	26	8,04	6,06	0	19	8,50	5,77	0	19
SIM4	56	11,04	5,78	0	22	13,02	5,78	0	22

Märkus. Maksimalne õigete vastuste arv käändevormidel 23, tegusõnavormidel 22.



**Joonis 5.** Lasterühmade õigete vastuste keskmised arvud käändevormide kasutamisel



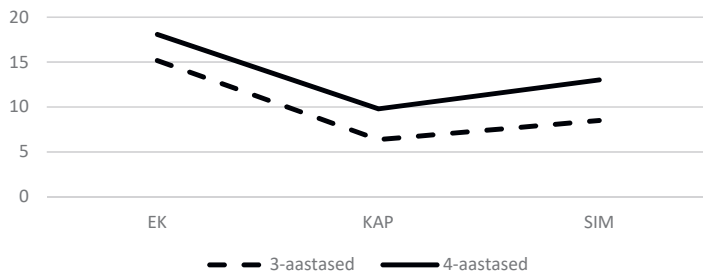
**Joonis 6.** Lasterühmade sooritused käändevormide kaupa (õigete ja osaliselt õigete vastuste %)

Jooniselt 6 on näha, et lasterühmade grammatiline profiil on sarnane, erinedes ainult edukuselt. Kõigile rühmadele valmistas raskusi abessiiv (EK4 53%, teistes rühmades 6–26% õigeid), mitmuse partitiiv (EK4 69%, EK3 49%, teistes rühmades vaid viiendik õigeid). Ablatiiv lähteallika funktsioonis valmistas raskusi SIM ja KAP lastele (õigeid 32–48%).

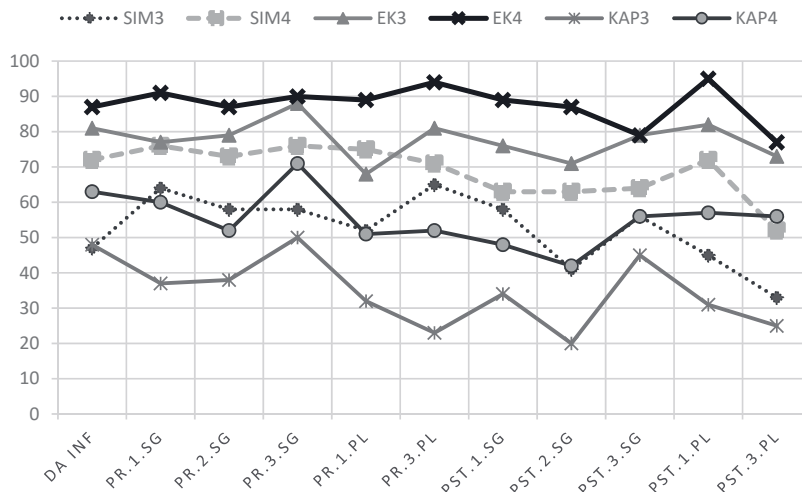
Võrreldes SIM laste sooritusi ema rahvusest/keelest lähtuvalt, osutusid eesti rahvusest emade laste sooritused oluliselt paremaks (SIMeesti M = 12,03; SIMvene M = 8,78). Venekeelsete emade lapsed sarnanevad oma sooritustelt KAP lastega, eesti emade lapsed aga mitte.

### 3.5. Tegusõnavormide kasutamine

Oluline mõju sooritusele oli nii rühmal ( $F(2; 661) = 138,76; p < 0,01$ ) kui ka vanusel ( $F(1; 661) = 44,63; p < 0,01$ ), kuid rühma ja vanuse koosmõju ei avaldunud ( $F(2; 661) = 0,92; p = 0,40$ ). Bonferroni testi järgi sarnanesid SIM4 laste sooritused EK3 laste omadega, SIM3 laste sooritused aga KAP3 ja KAP4 laste tulemustega. Kõigis rühmades kasutasid 4-aastased lapsed verbivorme oluliselt paremini kui 3-aastased (vt joonis 7, tabel 3).



Joonis 7. Lasterühmade õigete vastuste keskmised arvud tegusõnavormide kasutamisel



Joonis 8. Lasterühmade sooritused tegusõnavormide kaupa (õigete ja osaliselt õigete vastuste %)

Võrreldes käändevormide kasutamisega (vt joonis 6), oli verbivormide (vt joonis 8) profiil ühtlasem ja õigete vormide osakaal suurem. EK3, EK4 ja SIM4 lastel oli õigeid ja osaliselt õigeid vorme üle 70% (v.a SIM4 imperfekti ainsuse 1., 2., 3. ja mitmuse 3. pöörde vormid 52–64%). SIM3 ja KAP lastele valmistasid raskusi imperfekti ainsuse 2. pööre (20–42% õigeid vorme), SIM3 lastele erinevalt KAP4 lastest ka imperfekti mitmuse 1. ja 3. pöörde vormid (vastavalt 45% ja 33%). KAP3 lastel saab välja tuua kolm ligi 50%-lise edukusega vormi: *da*-infinitiiv, preesensi ja imperfekti ainsuse 3. pööre. Teiste vormide kasutus oli KAP3 lastel väga juhuslik.

Võrreldes SIM laste sooritusi emade rahvuse/keele alusel, selgus, et eesti emade lapsed kasutavad tegusõnavorme edukamalt (SIMeesti M = 12,63; SIMvene M = 10,88), kuid erinevus pole statistiliselt oluline. Samas ei erine oluliselt venekeelsete emade SIM laste ja KAP laste sooritused (vastavalt M = 10,88; M = 8,59), küll aga kasutavad eestikeelsete emade SIM lapsed verbivorme oluliselt paremini kui KAP lapsed.

#### 4. Arutelu ja kokkuvõte

Uurimuses püüti selgitada, milline on 3- ja 4-aastaste SIM laste lauseloome ja sõnavormide kasutamise oskus eesti keeles. Selleks uuriti lauseloomet uurija tegevuse kirjeldamise ja lausete järelekordamise kaudu ning käände- ja verbivormide suunatud kasutamist piltide ja tegevuse alusel. Uurimusi eesti ja vene keele samaaegse omandamise kohta varases eas suuremate valimite põhjal autorite teada tehtud ei ole. Senistes juhtumiuuringutes on kirjeldatud eesti ja soome ning eesti ja inglise keele simultaanset omandamist 2.–3. eluaastal (Vihman 1982, Vihman, Vija 2006, Hassinen 2002).

Toetudes uuringu tulemustele, võib väita, et 3- ja 4-aastaste üks- ja kakskeelsete laste areng erineb. Olukorras, kus laps omandab korraga kahte keelt, jääb ta varases arengus ükskeelsetest eakaaslastest maha, mida on näidanud ka teiste uurijate tulemused (Paradis 2010, Gathercole 2007, Hoff jt 2014). SIM lapsed ei saavutanud üheski grammatikaülesandes ükskeelsete eakohase arenguga eakaaslastega võrdset tulemust. Samas selgus, et olulist rolli mängib vanus: 4-aastased SIM lapsed sarnanesid oma oskustelt (v.a käändevormide kasutus) 3-aastaste ükskeelsete EK lastega, 3-aastased SIM lapsed aga KAP lastega. Käändevormide kasutuse osas olid SIM4 laste sooritused EK3 lastest nõrgemad – sarnasus avaldus KAP4 lastega. KAP lapsed omakorda jäid tulemustelt maha EK lastest, st et ka 4-aastaselt ei vastanud nende laste grammatilised oskused 3-aastaste EK laste tasemele (v.a lauseloome tegevusolukorras, kus EK3 ja KAP4 soorituste erinevus ei olnud statistiliselt oluline). Seega leidis kinnitust Gathercole'i (2007) seisukoht, et SIM ja EK laste erinevus on suurem just nooremas vanuses (antud juhul 3-aastastel), mille põhjuseks on saadud sisendi väiksem hulk.

Moodustades lauseid uurija tegevuse järgi (ülesanne on mõneti sarnane spontaansete kõnele), eristusid selgelt 4-aastased EK lapsed, kes üle kolmveerandi juhtudest moodustasid eeldatud lauseid. KAP4, SIM4 ja EK3 laste lauseloome tegevusolukorras ei erinenud oluliselt. SIM3 sooritused sarnanevad pigem KAP3 laste sooritustega. On teada, et KAP lapsed, kellel keelelise sisendi töötlemisvõime on puudulik, omandavad süntaktilisi oskusi kauem kui EK lapsed (Bello jt 2018,

Padrik jt 2016). Baaslause kujunematus on peamine KAP lapsi iseloomustav tunnus vanuses 3–4 aastat (Padrik jt 2016). SIM lapsed, kellel keeleline sisend jaguneb kahe omandatava keele vahel, näitasid 3–4-aastaselt lauseloomes KAP lastega sarnaseid tulemusi. Siiski avaldusid 3-aastaste KAP ja SIM laste erinevused keerukamates lihtlausemallides. KAP3 lapsed ei suutnud kasutada kahe laiendiga baaslauset ja koondlauset, SIM3 rühmas nimetatud lausemallid teistest sel määral ei eristunud – sooritusel lausemallide kaupa olid ühtlasemad. Ülejäänud lausemallide osas oli muster lasterühmade kaupa sama.

Järelekordamise ülesanne ei eeldanud lastelt lause semantilist kavandamist, kuid võimaldas uurida nii keelelise info töötlust kui ka olemasolevaid keelelisi oskusi. Sel viisil on võimalik uurida ka spontaanses kõnes harva kasutatavate lausemallide omandatust (Everitt jt 2013), seega lauseloomeskuse potentsiaali. Tulemused näitasid sarnasust SIM4 ja EK3 rühma vahel, samuti SIM3, KAP3 ja KAP4 vahel. Lausete järelekordamise edukusmuster oli jällegi kõigis lasterühmades sarnane, st liit- ja koondlauseid olid raskemad kui lihtlauseid. Järelikult mõjutab sisend grammatiliste struktuuride omandamise kiirust, mitte järjekorda (Gathercole 2007, Unsworth 2013). Ilmnes üks eripära – nimelt tulid SIM3 lapsed umbes neljandikul kuni viiendikul juhtudest toime ka põimlausete kordamisega, KAP3 lapsed aga mitte. Võrreldes mõlema lauseloomesüsteemi sooritusi, võib oletada, et kuigi SIM3 lapsed sarnanevad üldjoontes süntaktilistelt oskustelt KAP3 lastega, on nende sooritusel ühtlasemad, st ei sõltu nii oluliselt lausemallide keerukusest kui piiratud keeletöötlusvõimega KAP laste tulemused (Rice jt 2008). Võib oletada, et hilisemas keelelises arengus, kui lausemallide keerukus tõuseb, suurenevad erinevused SIM ja KAP laste vahel. SIM laste keeleomandamise potentsiaal on suurem kui KAP lastel, mis ilmneb paremini lausete järelekordamises kui iseseisvas lauseloomes (Everitt jt 2013).

Käändevormide kasutamises eristusid teistest EK lapsed, kes kõiki vorme (v.a abessiiv ja mitmuse partitiiv) moodustasid 80–100% juhtudest õigesti. SIM laste sooritusel ükskeelsete EK tasemele ei küündinud: SIM4 laste sooritusel olid sarnased KAP4 lastega, SIM3 nii KAP3 kui ka KAP4 lastega. Käändevormide kasutamise edukuse profiil SIM lastel on sarnane EK ja KAP laste omaga. Varasemalt on see kinnitust leidnud EK ja KAP laste võrdluses (Rescorla, Turner 2015, Padrik jt 2016). Sarnaselt EK lastega valmistavad KAP ja SIM lastele raskusi abessiivi (väikese kasutussagedusega) ja mitmuse partitiivi (ebaregulaarse moodustusviisiga) vormid, edukamalt kasutavad nad allatiivi adressaadi ja ainsuse partitiivi hulgasõna laiendi funktsioonis, samuti mitmuse nominatiivi ja ainsuse komitatiivi vorme. Erinevalt EK lastest osutus nii SIM kui ka KAP lastele raskeks ablatiivi vorm lähteallika funktsioonis. Seega mõjutavad SIM ja KAP lastel vormide ilmumist kõnesse kasutussagedus sisendkeeles, vormi tähendus (sh pragmaatiline tähendus) ja moodustamise regulaarsus, mida on rõhutanud ka EK ja SIM laste kõne uurijad (Argus 2008, 2009, Ågren jt 2014, Paradis 2010).

Kui käändevormide kasutuses ei olnud 3–4-aastased SIM lapsed EK lastele järele jõudnud, siis tegusõnavormide kasutuses kordus lauseloomeskuste arengule sarnane muster: SIM4 sooritusel oli sarnased EK3 omadega ja SIM3 sooritusel KAP3 ja KAP4 laste sooritustega. De Houweri (2006) ja Unsworthi (2013) järgi sarnaneb kakskeelsete laste keeleline areng mõlemas keeles ükskeelsete laste arenguga: kakskeelne laps läbib samad etapid. Ka verbivormide kasutusprofiili

sarnasus kõigis lasterühmades toetab nimetatud seisukohta. Võrreldes käändevormidega, oli tegusõnavormide kasutus lastele lihtsam ja sooritused vormide kaupa ühtlasemad. Tulemus toetab Arguse (2008) väidet, et eesti lastel hakkab verbimorfoloogia arenema kiiremini kui noomenimorfoloogia. Niisiis avalduvad eesti-vene SIM lastel sarnaselt KAP lastega raskused just eesti keele käändsõna-, mitte verbimorfoloogia omandamisel nagu inglise keelt teise keelena omandavatel lastel (vt Nicoladis jt 2007, Paradis 2010). SIM3 lastele osutusid rasketeks imperfekti ainsuse 2. ja mitmuse 3. pööre, SIM4 lastele neist viimane, mis valmistab raskusi ka EK3 ja KAP lastele (vt ka Padrik jt 2016). Lihtsaimateks vormideks olid pree-sensi ainsuse 1. ja 3. ning mitmuse 3. pööre. Tulemused sarnanevad eesti-inglise ja eesti-soome kakskeelsusega laste sõnavormide omandamise mustri-ga (Vihman, Vija 2006, Hassinen 2002).

Morfoloogiaülesannete sooritusi üldistades leidis kinnitust seisukoht, et grammatiliste vormide omandamise kiirust mõjutab sisendi hulk, mis keerukamate struktuuride korral peab olema veelgi suurem (Ågren jt 2014). Eesti keeles on käändsõnamorfoloogia keerukam ja komplekssem kui verbimorfoloogia, mistõttu SIM mahajäämus ükskeelsetest eakaaslastest avaldub selles valdkonnas selgemini kui verbivormide kasutamisel.

Võrreldes käesoleva uuringu tulemusi SIM laste juhtumiuuringute tulemustega, kus ühe esimese keelena omandati eesti keelt, tuleb arvestada, et need kirjeldavad grammatiliste oskuste varast (2. eluaasta) arengut. Selles vanuses lastel ei ole uurijad leidnud olulist erinevust kakskeelsete ja eesti ükskeelsete laste esimeste sõnakombinatsioonide ilmumises, lausungi pikkuses sõnades, muutevormide omandamises (Vihman 1982, Argus 2004, 2009, Hassinen 2002). Vihman (1982) kirjeldab inglise-eesti kakskeelsete laste morfoloogia omandamise erinevusi, mida ta põhjendab erineva keskkonnaga (inglis- vs. eestikeelne) ja erineva keele omandamise strateegiaga. Silmas peab pidama ka seda, et tegemist on juhtumiuuringutega, kus uurijateks on olnud laste emad. Niisiis ei kinnita käesolev uuring juhtumiuuringute tulemusi, mille kohaselt SIM laste grammatiliste oskuste areng kulgeb ükskeelsete EK lastega samas tempos. Suurema valimi põhjal kogutud andmed näitavad oskuste aeglasemat omandamist, eriti selgelt avaldub see käändsõna morfoloogias.

Üheks alameesmärgiks oli selgitada, kas ja milline mõju on SIM laste grammatilistele oskustele ema poolt räägitaval keelel. Kuigi kõigis ülesannetes said eesti keelt kõnelevate emade SIM lapsed paremaid tulemusi venekeelsete emade lastega võrreldes, osutus see tendents statistiliselt oluliseks ainult käändevormide kasutamisel. Mõlemas morfoloogiaülesandes sarnanesid venekeelsete emade laste sooritused KAP laste omadega, eestlastest emade laste sooritused olid aga oluliselt paremad kui KAP lastel. Võib oletada, et vähemalt osal (nt 3-aastastel) lastel on ema kõneldav keel veel dominantkeeleks (Hassinen 2002, Unsworth 2013), millega võib selgitada ka eestlastest emade laste mõnevõrra paremaid sooritusi. Samas käisid kõik SIM lapsed eestikeelses lasteaias, mistõttu on mõne aja pärast oodata eesti ja vene emade SIM laste oskuste ühtlustumist. Uurimuses leidis kinnitust seisukoht, et keerukamate ja keele seisukohast spetsiifilisemate keelendite omandamiseks (nt käändsõnavormid eesti keeles) on vaja suuremat ja mitmekesisemat sisendit (Ågren jt 2014, Hoff jt 2014).

Uurimusel on mitu piirangut, mida tuleks järeltuste tegemisel arvesse võtta. Soovides uurida korraga suurt hulka lapsi, kasutati piiratud mahuga keelematerjali,



mistõttu ei saa teha usaldusväärseid järeldusi lausemallide kaupa või kõigi grammatiliste kategooriate kohta. Samuti mõjutab tulemuste üldistatavust valim: nooremate SIM ja KAP laste rühmad olid oluliselt väiksemad kui 4-aastaste rühmad, samuti ei olnud proportsionaalne vene ja eesti rahvusest emade laste osakaal valimis. Eraldi analüüsi vajaksid lastele suunatud sisend ja laste vead grammatika omandamisel.

Tulemused lisavad olulisi teadmisi eesti-vene kakskeelsete laste eakohase arengu kohta. 3–4-aastaselt erinevad eakohase arenguga eesti ükskeelsete ja SIM laste grammatilised oskused. Kuigi SIM lapsed järgivad EK laste arengumustrit, sõltuvad nende oskused sisendi hulgast. Eriti mõjutab see käändevormide omandamist eesti keeles. Kui lauseloomes ja verbimorfoloogias saavutasid SIM4 lapsed EK3 taseme, siis käändevormide kasutuses avaldus sarnasus puuduliku keeletöötlusvõimega KAP lastega. Kuna SIM laste keeletöötlusvõime on KAP lastest parem, on neil ka suurem arengupotentsiaal, mis avaldus suunatud järelekordamisülesannetes.

### Viidatud kirjandus

- Ågren, Malin; Granfeldt, Jonas; Thomas, Anita 2014. Combined effects of age of onset and input on the development of different grammatical structures. – *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 4 (4), 462–493. <https://doi.org/10.1075/lab.4.4.03agr>
- Argus, Reili 2004. Eesti keele käändesüsteemi omandamine: esimestest sõnadest miniparadigmadeni [‘Acquisition of the Estonian case system: From first words to mini-paradigms’]. – *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 49 (2003), 23–48.
- Argus, Reili 2008. Eesti keele muutemorfoloogia omandamine [‘Acquisition of morphology in Estonian’]. Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid 19. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus. <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:14424> (29.6.2018).
- Argus, Reili 2009. The early development of case and number in Estonian. – Ursula Stephany, Maria D. Voekova (Eds.), *Development of Nominal Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter, 111–152.
- Bello, Arianna; Onofrio, Daniela; Remi, Lorena; Caselli, Cristina 2018. Prediction and persistence of late talking: A study of Italian toddlers at 29 and 34 months. – *Research in Developmental Disabilities*, 74 (2), 40–48. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2018.02.006>
- De Houwer, Annick 2006. Bilingual language development. Early years. – Keith Brown (Ed.), *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Elsevier, 780–786.
- Everitt, Andrea; Hannaford, Philip; Conti-Ramsden, Gina 2013. Markers for persistent specific expressive language delay in 3–4-year-olds. – *International Journal of Language & Communication Disorders*, 48 (5), 534–553. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12028>
- Gathercole, Virginia C. M. 2007. Miami and North Wales, so far and yet so near: A constructivist account of morphosyntactic development in bilingual children. – *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10 (3), 224–247. <https://doi.org/10.2167/beb442.o>
- Hallap, Merit; Padrik, Marika; Raudik, Signe 2019. 3–4-aastaste laste kõne test [‘Language test for 3–4-year-olds’]. Tartu: Tartu Ülikool.
- Hassinen, Sirje 2002. Simultaaniline kaksikielisus: läheiset sukukielet viro ja suomi rinnakain [‘Simultaneous bilingualism: Closely related languages Estonian and Finnish side by side’]. *Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora* 43. Oulu: Oulu University Press. <http://herkules oulu.fi/issn03553205/> (17.6.2018).
- Hoff, Erika; Welsh, Stephanie; Place, Sylvia; Ribot, Krystal M. 2014. Properties of dual language input that shape bilingual development and properties of environments that shape dual language input. – Theres Grüter, Johanne Paradis (Eds.), *Input and*

- Experience in Bilingual Development. *Trends in Language Acquisition Research* 13. John Benjamins, 119–140. <https://doi.org/10.1075/tilar.13.07hof>
- Korpilahti, Pirjo; Kaljonen, Anne; Jansson-Verkasalo, Eira 2016. Population-based screening for language delay: Let's talk STEPS study. – *Psychology*, 7 (2), 205–214. <https://doi.org/10.4236/psych.2016.72023>
- Nicoladis, Elena; Palmer, Andrea; Marentette, Paula 2007. The role of type and token frequency in using past tense morphemes correctly. – *Developmental Science*, 10 (2), 237–254. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7687.2007.00582.x>
- Padrik, Marika 2016. Spetsiifiline kõnearengu puue [‘Specific developmental language disorder’]. – Marika Padrik, Merit Hallap (Toim.), *Kommunikatsioonipuuded lastel ja täiskasvanutel: märkamine, hindamine, teraapia*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 357–394.
- Padrik, Marika; Hallap, Merit; Raudik, Signe 2016. 3–4aastaste eesti laste kõne grammatiline profiil [‘Grammatical profile of three- to four-year-old Estonian children’]. – *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4 (2), 30–59. <https://doi.org/10.12697/eha.2016.4.2.03>
- Paradis, Johanne 2010. Bilingual children's acquisition of English verb morphology: Effects of language exposure, structure complexity, and task type. – *Language Learning*, 60 (3), 651–680. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9922.2010.00567.x>
- Rescorla, Leslie 2011. Late talkers: Do good predictors of outcome exist? – *Developmental Disabilities Research Reviews*, 17 (2), 141–150. <https://doi.org/10.1002/ddrr.1108>
- Rescorla, Leslie; Roberts, Julie 2002. Nominal versus verbal morpheme use in late talkers at ages 3 and 4. – *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 45 (6), 1219–1231. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2002\)098](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2002)098)
- Rescorla, Leslie; Turner, Hannah L. 2015. Morphology and syntax in late talkers at age 5. – *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 58 (2), 434–444. <https://doi.org/10.1044/2015.JSLHR-L-14-0042>
- Rice, Mabel; Taylor, Catherine L.; Zubrick, Stephen R. 2008. Language outcomes of 7-year-old children with or without a history of late language emergence at 24 months. – *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 51 (2), 394–407. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2008\)029](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2008)029)
- Rätsep, Huno 1978. *Eesti keele lihtlausete tüübid* [‘The types of simple sentences in Estonian’]. Tallinn: Valgus.
- Thordardottir, Elin 2014. The typical development of simultaneous bilinguals: Vocabulary, morphosyntax and language processing in two age groups of Montreal preschoolers. – Theres Grüter, Johanne Paradis (Eds.), *Input and Experience in Bilingual Development. Trends in Language Acquisition Research* 13. John Benjamins, 141–160. <https://doi.org/10.1075/tilar.13.08tho>
- Unsworth, Sharon 2013. Current issues in multilingual first language acquisition. – *Annual Review of Applied Linguistics*, 33 (3), 21–50. <https://doi.org/10.1017/S0267190513000044>
- Vihman, Marilyn May 1982. The acquisition of morphology by a bilingual child: A whole-word approach. – *Applied Psycholinguistics*, 3 (2), 141–160. <https://doi.org/10.1017/S0142716400006676>
- Vihman, Marilyn May; Vija, Maigi 2006. The acquisition of verbal inflection in Estonian. – Natalia Gagarina, Insa Gülzow (Eds.), *The Acquisition of Verbs and Their Grammar: The Effect of Particular Languages*. *Studies in Theoretical Psycholinguistics*. Dordrecht: Springer, 269–295.

# **GRAMMAR SKILLS OF THREE- TO FOUR-YEAR-OLD SIMULTANEOUSLY BILINGUAL CHILDREN IN ESTONIAN**

**Merit Hallap, Marika Padrik**

University of Tartu

Morphosyntactic skills are a valuable marker of child language development. The acquisition of Estonian by bilingual children has been studied by few longitudinal case studies. The study reports syntax and morphology skills in three- to four-year-old typically developing Estonian-Russian bilingual children compared to monolingual Estonian typically developing children and late talkers. Grammatical skills were measured by tasks from Speech and Language Assessment Test for three- to four-year-old Estonian children. The findings show that grammar skills of bilingual and monolingual children are different. The results of bilingual children were significantly lower than those of typically developing monolingual children, but better than those of monolingual late talkers, although nonsignificantly. Bigger group differences appeared in morphology use compared to sentence production and imitation. Skills in using verbal inflection were better and more homogeneous than those of using nominal inflection. Bilingual children whose mothers provide input mainly in Estonian outperformed those whose input by mothers is mainly in Russian. In general, morphological skills of three- to four-year-old children with simultaneous bilingualism are still developing and follow similar patterns to that of typical monolingual development in grammar acquisition. Results update current knowledge about the grammar acquisition by bilingual and monolingual children in Estonian.

**Keywords:** bilingualism, child language acquisition, morphosyntax, Estonian

**Merit Hallapi** (Tartu Ülikool) uurimistöo valdkonnad on üks- ja kakskeelsete laste kõne areng ja keelepuuded.  
Näituse 2-116, 50409 Tartu, Estonia  
[merit.hallap@ut.ee](mailto:merit.hallap@ut.ee)

**Marika Padriku** (Tartu Ülikool) uurimistöo valdkonnad on kõnearengupuudega laste kõne areng ja arendamine.  
Näituse 2-108, 50409 Tartu, Estonia  
[marika.padrik@ut.ee](mailto:marika.padrik@ut.ee)